

Druhy konkurencie právnych noriem a metodologické návody na ich riešenie¹
Types of competition of legal norms and methodological tools for solving the competitions

Prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., MA

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra historického práva a právnej metodológie

Anotácia

V príspevku predstavujeme najčastejšie prípady konkurencie právnych noriem v slovenskej civilistickej súdnej praxi. Niektoré z nich súdna prax rozhodla a ustálila prednosť noriem pred inými. Teoretické vysvetlenie návodov na riešenie konkurencie noriem však v slovenskej metodológii práva absentuje. Preto v príspevku sumarizujeme nemeckú teóriu, ktorá objasňuje druhy konkurencie v práve a poskytuje metodologické návody na ich riešenie.

Annotation

In this article, we present the most common cases of competition between legal norms in Slovak civil court practice. In some of these cases, the court practice has decided and established the precedence of certain norms over others. However, a theoretical explanation of methods for resolving competition between norms is absent in Slovak legal methodology. Therefore, in this article, we summarize German theory, which clarifies the types of competition in law and provides methodological guidance for their resolution.

Klíúčové slová

Alternatívna konkurencia, kumulatívna konkurencia, konzumácia, subsidiarita, špecialita

Key words

Alternative competition, cumulative competition, consumption, subsidiarity, speciality

¹ Príspevok je výstupom grantového projektu APVV-20-0171 Konkurencia nárokov z deliktov a kvázideliktov v mimozmluvných vzťahoch a na pomedzí zmluvného a vecného práva.

Úvod

Voľba medzi právnymi nárokmi v prípade ich konkurencie, teda v prípade možnosti uplatnenia viacerých nárokov z rôznych právnych titulov vo vzťahu k tomu istému skutkovému stavu, má svoju rovinu procesnoprávnou aj hmotnoprávnou. Na tomto mieste začneme rovinou procesnoprávnou, ktorá však z prirodzených dôvodov podstaty procesného práva neposkytuje hmotnoprávne návody na výber medzi dostupnými nárokmi. Klasický civilný sporový proces totiž rešpektuje dispozičný princíp, a je teda na stranách sporového konania (na žalobcovi), aby si vybrali procesný prostriedok podľa svojej vôle, hoci v rámci dostupných procesných nástrojov (napríklad so špecifikami voľby medzi určovacou žalobou a žalobou na plnenie). Výber žaloby podľa jej zodpovedajúceho nároku je teda z tohto pohľadu na stranách sporu – tie majú napríklad možnosť voľby na úrovni strategickej – či strana trvá na plnení z neplnenej zmluvy a súdne sa ho domáha, alebo sa rozhodne od zmluvy odstúpiť, s možnosťou vzniku sporu o platnosť odstúpenia.²

Uvedené predstavuje odozvu tých starších teórií, ktoré zdôrazňujú strategickú povahu litigácie, ako bola napríklad teória, ktorej zástancom bol J. Goldschmidt. Zároveň sa však už historicky zdôrazňovala aj úloha súdu a sudcu, ktorý v konečnom dôsledku bude musieť v spore rozhodnúť o opodstatnenosti príslušného nároku a jemu zodpovedajúcej žaloby, a to prípadne i zamietnutím žaloby pre nesprávne zvolený procesný postup, či pre nesprávny uplatnený nárok. Nemecký procesualista Fritz von Hippel, ktorý charakterizoval Goldschmidtovu teóriu ako „náuku o taktike procesných strán“, pritom zdôrazňoval, že naproti Goldschmidtovej teórii je skutočná teória procesného práva učením o význame a správnom postupovaní podľa procesného poriadku (právneho predpisu), nie o procesnej taktike strán. Skutočná procesualistická teória hovorí totiž práve o tom, na akom právnom základe sa ukladá strane procesné bremeno – bremeno je totiž právny dôsledok, nie prvok reálneho vonkajšieho sveta.³ Aj preto je dôležité, aby ako strany sporu, tak aj sudca ako orgán aplikácie práva mali právne vyjasnené situácie, kedy a za akých okolností je možné z procesnoprávneho hľadiska uplatniť konkrétny hmotnoprávny právny nárok a nie iný, resp. kedy je možné uplatňovať popri sebe viaceré nároky.

Tým sa dostávame ku skutočnej dileme súbehu alebo konkurencie nárokov, čo je otázka, s ktorou sa v samotnom súdnom konaní musia strany a orgán aplikácie práva (súd, sudca) vysporiadať. Táto otázka má pritom osobitne svoj hmotnoprávny základ, kedy je potrebné vyjasniť vzájomný vzťah právnych noriem hmotného práva a ich konkurencie alebo možnosti kumulácie (súbehu). Môžeme a musíme pritom odlíšiť viacero druhov možných situácií, ktoré si vyžadujú osobitné riešenia. Kým naša teória práva a metodológia práva takýmto situáciám doteraz osobitne nevenovala koncentrovanú pozornosť, nemecká právna metodológia disponuje rozpracovanými návodmi na rozlíšenie jednotlivých typov konfliktov noriem, ako aj na ich riešenie.

V predložennom príspevku najprv na príkladoch slovenskej rozhodovacej (súdnoaplikáčnej) praxe predstavíme najčastejšie situácie konfliktu právnych noriem v slovenskej civilistike, aby sme tieto prípady kategorizovali, resp. podradili pod jednotlivé typy konfliktov noriem. Následne konfrontujeme slovenské judikatúrne riešenia s nemeckými metodologickými riešeniami. Príspevok tak má ambíciu predstaviť konkrétne návody pre riešenie konfliktov noriem, ako doplnenie rozvíjajúcej sa slovenskej právnej metodológie.

1. Voľba medzi nárokmi – súbehy a konkurencie právnych noriem a právnych odvetví

Pod súbehom alebo konkurenciou noriem ako širokovýznamovými pojmami rozumieme viacero druhov možných situácií, ktoré si vyžadujú osobitné riešenia. Osobitne pritom treba rozlišovať medzi konkurenciou alebo súbehom noriem toho istého právneho odvetvia, a konkurenciou/súbehom

² BERGEL, J.-L. *Méthodologie juridique*, 2. vyd., Paris : Presses universitaires de France, 2016, str. 378.

³ ŠTEVČEK, M. a kol., *Civilné právo procesné*, 2. vyd., Bratislava : Eurokódex, 2013, str. 130–131.

noriem z rôznych právnych odvetví.⁴ Najproblematickejšími sú však konkurencie medzi predpismi toho istého odvetvia, alebo medzi subodvetviami jedného odvetvia (najmä občianskeho práva), na ktoré sa v tomto príspevku sústredíme.

1.1. Súbeh právnych noriem

V prvom rade platí, že o súbeh noriem v pravom kumulatívnom zmysle (teda o kumuláciu), na rozdiel od konkurencie v jej striktnom chápaní, ide najmä **v prípade situácie previazaných, ale prísne vzaté rôznych skutkových stavov, ktoré možno podradiť pod rôzne právne normy, kedy je prirodzenou možnosť voľby alebo naopak kumulácie uplatňovaných nárokov.**⁵ Príkladom nám tu môže byť situácia kumulácie zodpovednosti za vady a zodpovednosti za škodu, kde ako príklad môžeme predostrieť rozhodnutie Krajského súdu Bratislava v konaní pod sp. zn. 7Co/372/2016. Podľa bodu 25. odôvodnenia tohto rozhodnutia, *„vznik zodpovednosti za vady predpokladá prenechanie veci, ktorá bola predmetom zmluvy inému za odplatu, pričom ... došlo k vadnému plneniu, ktorú vadu je nadobúdateľ povinný vytknúť u sčudziteľa. Uplatnením práv zo zodpovednosti za vady nie je dotknuté právo na náhradu škody (§ 600 Občianskeho zákonníka), z uvedeného však vyplýva, že je potrebné odlišiť práva zo zodpovednosti za vady od práv zo zodpovednosti za škodu (vyplýva to aj z § 510 Občianskeho zákonníka). Predmetné rozlíšenie je dôležité v prípade súbehu nárokov, pretože vadným plnením môže byť spôsobená nadobúdateľovi aj škoda spočívajúca v zmenšení jeho majetku alebo v ušlom zisku. Škodou je pritom ujma, ktorá vznikla ako následok vadného plnenia, t.j. majetková ujma spočívajúca nie vo vadnosti samotného predmetu kúpy, ale v znehodnotení tejto či inej veci v dôsledku vadného plnenia ... Nárokov, ktoré vyplývajú zo záväzkov zo zodpovednosti za vady, sa však nemožno domáhať z titulu náhrady škody.“* Zodpovednosť za vady a súvisiaca zodpovednosť za škodu spôsobenú vadným plnením, sú založené na dvoch odlišných, hoci navzájom súvisiacich normatívnych hypotézach, teda na dvoch rôznych skutkových stavoch, s ktorými je spojená odlišná dispozícia – odlišné nároky, ktoré pôsobia paralelne popri sebe. Preto je možné ich kumulovať, ale zároveň jeden nemožno uplatniť tak, aby konzumoval i druhý nárok, nakoľko sú úzko naviazané iba na špecifické skutkové predpoklady, ktoré neumožňujú vzájomný prekryv týchto nárokov.⁶ Nedochádza tu teda ku konkurencii v zmysle pravého konfliktu nárokov z príslušných právnych noriem, ale výlučne k súbehu a potenciálnej kumulácii právnych nárokov vyplývajúcich zo súvisiacich skutkových východísk.

Veľmi podobnou situáciou je kumulácia/súbeh práva na náhradu škody z titulu sťaženia spoločenského uplatnenia a práva na náhradu nemajetkovej ujmy. V tejto súvislosti na možnosť kumulácie poukázal Krajský súd v Trenčíne v konaní pod sp. zn. 5Co/45/2018: *„pokiaľ vychádzame zo samotnej vety nálezu Ústavného súdu, ktorý uvádza, že nemožno duplicitne uplatňovať na základe rovnakých skutkových tvrdení súbežne právo na náhradu škody z titulu sťaženia spoločenského uplatnenia podľa § 444 OZ a právo na náhradu nemajetkovej ujmy podľa § 13 ods. 2 OZ, v prejednávanej veci z hľadiska skutkového po špecifikácii zo strany maloletého žalobcu nejde o duplicitné uplatňovanie si toho istého nároku na základe rovnakých skutkových tvrdení. Zatiaľ čo v nároku na sťaženie spoločenského uplatnenia, ktoré*

⁴ Napr. pri riešení vzťahu zákona o športe a Zákonníka práce – hoci upravujú otázky závislej práce rôzne, existuje medzi nimi hodnotová hierarchia, alebo hierarchia ústavných hodnôt ochrany závislej práce, ktorá má prednosť pred podústavnou, zákonnou úpravou zákona o športe.

⁵ BERGEL, J.-L. *Méthodologie juridique*, 2. vyd., Paris : Presses universitaires de France, 2016, str. 379.

⁶ Podobne môžeme v rovnakej otázke poukázať aj na rozhodnutie Krajského súdu v Nitre, v konaní pod sp. zn. 8Co/279/2017: *„Vadným plnením môže byť nadobúdateľovi spôsobená majetková ujma spočívajúca v zmenšení jeho majetku alebo v ušlom zisku, takú majetkovú ujmu však nemožno už titulu zodpovednosti za vady odčiniť. Nárok na náhradu škody vzniknutej následkom vady môže nadobúdateľ uplatniť i vtedy, ak uplatnil nárok zo zodpovednosti za rovnakú vadu plnenia (súbeh nárokov). Z dôvodov náhrady škody sa nemožno domáhať nárokov, ktoré vyplývajú zo záväzkov zodpovednosti za vady. Nárok na náhradu nákladov potrebných na odstránenie vady vykonanej opravy je nárokom zo zodpovednosti zhotoviteľa za vady vykonanej opravy. Nárokov, ktoré vyplývajú zo zodpovednosti za vady, sa nemožno domáhať z titulu náhrady škody.“*

bolo maloletému žalobcovi priznané sa vychádzalo zo znaleckého posudku a bodového ohodnotenia stanoveného v súlade so zák. č. 437/2004 Z.z., v tejto prejednávanej veci je predmetom nároku maloletého žalobcu jeho právo na ochranu osobnosti titulom zásahu do jeho práva na súkromie a rodinný život.“ Ku konkurencii by tu dochádzalo iba v prípade, že by si nároky z titulu ochrany osobnosti poškodený uplatňoval s poukazom na taký skutkový stav, ktorý je kompenzovateľný a kompenzovaný z titulu zodpovednosti za sťaženie spoločenského uplatnenia. Ak si poškodený uplatňuje dva nároky z dvoch rôznych skutkových stavov, hoci opäť úzko prepojených, nejde o konkurenciu, ale o potenciálnu kumuláciu, či súbeh.

Otázny však zostáva, či tu je na rozdiel od nemožnosti vzájomnej konzumácie náhrady škody a náhrady zo zodpovednosti za vady naopak konzumácia možná, t.j. či by sa pripúšťalo uplatnenie si nárokov z ochrany osobnosti v takej výške a na takom skutkovom a právnom základe, ktorý by obsahoval aj predpoklady priznávania náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia. Jednoznačne by v takom prípade nebolo možné uplatniť si ďalej náhradu škody podľa bodového systému, ale zároveň treba pripustiť aj možnosť, že by súd v takom prípade širokého uplatnenia nárokov zo zásahu do osobnosti tú časť, ktorá sa týka sťaženia spoločenského uplatnenia posúdil ako nárok na náhradu ujmy za sťaženie spoločenského uplatnenia. Aj sám žalovaný by zrejme mal záujem na tom, aby sa suma za sťaženie spoločenského uplatnenia posúdila podľa bodového systému, ak by ten mal znamenať nižšiu sumu náhrady než si uplatňuje žalobca z titulu ochrany osobnosti. Z tohto pohľadu je však pre nás presvedčivým rozhodnutie Krajského súdu Trnava pod sp. zn. 9Co/78/2019, ktoré takúto vzájomnú konzumáciu odmieta s ohľadom na rozdielnu podstatu náhrady škody na zdraví a náhrady nemajetkovej ujmy: „Pod nemajetkovou ujmu sa rozumie taká ujma, ktorá sa premieta do psychickej sféry človeka a do jej postavenia v spoločnosti. Ide teda o ujmu, ktorá sa bezprostredne nepremiata do fyzickej integrity ani do majetkovej sféry postihnutej osoby. Túto nemajetkovú ujmu je nevyhnutné odlišovať od majetkovej ujmy, vrátane ujmy na zdraví s majetkovými dôsledkami. V praxi však môže dôjsť k tomu, že práva zo zodpovednosti za spôsobenú škodu a z porušenia osobnostných práv si budú najmä v čiastkových nárokoch na odškodnenie bolestného a sťaženia spoločenského uplatnenia oproti právu na náhradu nemajetkovej ujmy značne konkurovať, pretože budú založené na základe sčasti totožných a sčasti veľmi príbuzných skutkových okolnostiach. V danom prípade súd prvej inštancie pri rozhodovaní o uvedených nárokoch, tieto inštitúty dôsledne neodlíšil a náležite nevyhodnotil aj existenciu osobitných predpokladov pre priznanie nároku na náhradu nemajetkovej ujmy za zásah do osobnosti žalobcu. Odvolací súd ďalej uvádza, že ten istý skutkový dej môže v niektorom prípade zakladať zároveň ako nárok na náhradu za bolesť a sťaženie spoločenského uplatnenia, tak aj nárok na náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej fyzickej osobe na jej osobnostných právach a že základným rozdielom medzi týmito nárokmi je, že zmyslom náhrady za bolesť a sťaženie spoločenského uplatnenia je peňažná náhrada za ujmu spôsobenú zásahom do telesnej integrity fyzickej osoby, pričom zmyslom náhrady nemajetkovej ujmy za zásah do osobnosti fyzickej osoby je poskytnúť náhradu za ujmu, ktorá sa premieta v osobnostnej sfére poškodenej osoby a do jej postavenia v spoločnosti, cieľom je teda vyvážiť ujmu na hodnotách ľudskej dôstojnosti konkrétnym finančným vyjadrením.“ V tomto prípade tak súd *de facto* neakceptoval možnosť konkurencie, ale vzhľadom na rozdielnu podstatu oboch inštitútov sa uznáva nanajvýš kumulácia nárokov, vychádzajúcich z rôznych skutkových následkov (rozdielneho skutkového stavu – fyzickej ujmy a osobnostnej ujmy).

1.2. Konkurencia právnych noriem

Iným typom vzájomného vzťahu noriem je naopak situácia, **ak je skutkový stav čiastočne totožný, pričom sa však dá podradiť pod rôzne normy**; vtedy možnosť voľby, ale ani kumulácia nemusia byť vhodnými nástrojmi. V tomto prípade ide v slovenskej právnej úprave a súdnej praxi o konkurenciu v pravom zmysle slova. V našich podmienkach takémuto stavu zodpovedá primárne polemika o zodpovednosti za škodu a za bezdôvodné obohatenie a ich vzájomný vzťah, čo môžeme ilustrovať na rozhodnutí Najvyššieho súdu SR v konaní pod sp. zn. 2 M Cdo 13/2013: „*pri riešení tzv. súbehu nárokov*

na vydanie bezdôvodného obohatenia a na náhradu škody treba vychádzať zo zásady, ktorú akceptuje súdna prax i právna teória, a to že vzhľadom na subsidiárnu povahu nároku na vydanie bezdôvodného obohatenia, má prednosť uspokojenie nároku z titulu náhrady škody, a len v prípade, ak nie sú splnené podmienky pre dosiahnutie rovnakého uspokojenia z titulu náhrady škody, možno uplatniť nárok na vydanie bezdôvodného obohatenia (R 1/1979, s. 79/80, R 25/1986, s. 299, Zbierka súdnych rozhodnutí a stanovísk, ako aj V. Plecítý : Aktuálne otázky zodpovednosti za neoprávnený majetkový prospech, Právnik č. 3/1984, s. 258, J. Vaněk : Ešte k niektorým otázkam vzťahu náhrady škody a neoprávneného majetkového prospechu, Soc. zákonnosť č. 8/1987 a naostatok J. Fiala – M. Kindl a kol. : Občanské právo hmotné, A. Čeněk, Plzeň, 2007, s. 654 a pod.).“ Najvyšší súd tu teda na podklade predchádzajúcej judikatúrnej línie, ako aj doktrínálnych diel, riešil prípad vzájomného vzťahu zodpovednosti za škodu a zodpovednosti z bezdôvodného obohatenia tak, že prednosť má zodpovednosť za škodu, a iba nad rámec náhrady škody je možné následne (subsidiárne) sa domáhať aj vydania bezdôvodného obohatenia. Z uvedeného však vyplýva, že ten istý skutkový stav, resp. činnosť, správanie či konanie (opomenutie), môže mať rôzne právne, ale aj skutkové dôsledky (nielen zmenšenie majetku-škodu, ale i bezdôvodné obohatenie na strane konajúceho), čo opodstatňuje to, aby sme v prípade vzájomného vzťahu škody a bezdôvodného obohatenia rozlišovali špecifickú situáciu, kedy je síce nárok zo škody prednostným (primárnym) pred nárokom z bezdôvodného obohatenia, a sú teda vo vzťahu vzájomnej konkurencie, čo je iný stav ako stav možnej plnej kumulácie, ale stále sa pripúšťa uplatnenie oboch nárokov v presne určenej postupnosti, pričom jeden z nárokov má prednosť pred druhým, a druhý z nárokov má povahu „zvyškovú“, keď sa uplatňuje subsidiárne. Nemecká metodológia práva tento stav osobitne rozlišuje, na čo si poukážeme nižšie. Slovenská judikatúra tu hovorí iba o „tzv. súbehu“, z čoho vyplýva nie celkom dôsledné rozlíšenie takejto situácie subsidiarity od súbehov v zmysle kumulácie, predstavených vyššie.

Ďalším príkladom pravej konkurencie nárokov je situácia, kedy úplne totožný skutkový stav umožňuje využitie rôznych nárokov (napr. deliktuálnych alebo zmluvných), medzi ktorými je však nutné určiť ich poradie alebo vzťah, a jeden nárok vylučuje druhý, pričom kumulácia a ani subsidiarita nie je prípustná. Napríklad francúzska teória nielenže neakceptuje možnosť kumulovania deliktuálnych a zmluvných nárokov, ale tiež neakceptuje dokonca ani žiadne kumulovanie verejnoprávných a súkromnoprávných nárokov, sledujúcich ten istý cieľ – pod heslom *electa una via* znemožňuje po vykonanej voľbe jedného nástroja použitie druhého nástroja.⁷

Obdobná myšlienka konkurencie sa v slovenských podmienkach ozyva napríklad v polemike o nároku zo zodpovednosti za škodu spôsobenú štátom (napr. z nezákonného súdneho rozhodnutia), vo vzťahu k možnosti či nutnosti uplatniť si nároky na vydanie bezdôvodného obohatenia od osoby, ktorá sa nezákonným rozhodnutím obohatila. Judikatúra tu na Slovensku vyžadovala využitie súkromnoprávnej cesty, ako prednostnej pred verejnoprávnou. Dokladuje to staršie rozhodnutie Najvyššieho súdu SR pod sp. zn. 7MCdo/16/2011: „K súbehu nárokov zaznamenala judikatúra viacero názorov, medzi inými tiež ten, že právo na náhradu škody vôbec nevznikne, kým poškodený má možnosť žiadať najprv vydanie bezdôvodného obohatenia, a to až do uplynutia premĺčacej doby pre jeho vydanie, a že splatnosť pohľadávky z titulu náhrady škody nastane až rozhodnutím súdu vo veci samej (viď Zborník IV, str. 423, Najvyšší súd SR sp. zn. 4 Cz 110/84 zo 16. apríla 1985, tiež rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4 Cdo 199/2005).“ V prípade jednoznačného skutkového stavu nezákonného rozhodnutia sa tak malo v prípade takejto konkurencie nárokov uprednostniť súkromnoprávne riešenie. Iba ak to nebolo možné, pripúšťalo sa uplatniť si nároky subsidiárne voči štátu.

Toto stanovisko súdov však vychádzalo ešte z názoru, ktorý bol vyslovený v roku 1984, a ktorý preferoval ochranu záujmov štátu pred záujmami občana, z čoho vyplývala možnosť domáhať sa náhrady škody

⁷ Bergel, Jean-Louis, Méthodologie juridique, 2. vyd., Paris : Presses universitaires de France, 2016, str. 381.

voči štátu až vtedy, keď sa občanovi nepodarilo vymôcť bezdôvodné obohatenie. Najvyšší súd SR tak v rozsudku z 31. mája 2006 sp. zn. 4 Cdo 199/2005 uviedol, že „v rozhodnutí 4 Cz 110/84 bol vyslovený právny názor, že nárok na náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím v občianskom súdnom konaní môže byť úspešne uplatnený voči štátu až vtedy, ak žiadateľ nemohol dosiahnuť uspokojenie svojej pohľadávky z dôvodu neoprávneného majetkového prospechu (teraz bezdôvodného obohatenia) voči tomu, kto tento prospech získal a je povinný mu ho vydať. Tento názor vychádzal z ustáleného výkladu, že pokiaľ účastník má pohľadávku na vydanie bezdôvodného obohatenia, škoda mu ešte nevznikla a preto nemôže byť daná zodpovednosť štátu za škodu podľa zákona č. 58/1969 Zb. Nárok na náhradu škody voči štátu by mohol úspešne uplatniť iba vtedy, ak by preukázal, že sa bezúspešne domáhal vydania bezdôvodného obohatenia. Podľa názoru dovolacieho súdu sú tieto právne závery stále použiteľné. Aktívnu legitimáciu na úspešné uplatnenie nároku na náhradu škody podľa zákona č. 58/1969 Zb. má ten, komu vzniklo právo na náhradu škody, teda ten, u koho sú splnené všetky predpoklady zodpovednosti štátu za škodu, vrátane základného predpokladu tejto zodpovednosti a to vznik samotnej škody. Existencia pohľadávky na vydanie bezdôvodného obohatenia vylučuje vznik škody ako majetkovej ujmy a tým aj konkurenciu právnej úpravy zodpovednosti za škodu s právnou úpravou bezdôvodného obohatenia.“ Podobne rozhodol Najvyšší súd SR aj v uznesení 6Cdo/184/2018. Súd tak mali za to, že napriek zmenšeniu majetku v skutočnosti k škode nedošlo, nakoľko zmenšenie majetku je možné (a primárne nutné) riešiť vydaním bezdôvodného obohatenia. Tým sa však prenášala zodpovednosť štátu na občana, poškodeného nezákonným rozhodnutím, a chránil sa tým štát azda až v neprimeranom rozsahu, ako to zodpovedalo režimu spred roku 1989. Nie je podľa nášho názoru možné ani akceptovať tvrdenie, že nedošlo ku vzniku škody, pokiaľ existuje možnosť vymáhania bezdôvodného obohatenia voči inému subjektu.

Uvedený postup navyše ani nemal oporu v zákone, ako na to poukázal Krajský súd v Banskej Bystrici v rozhodnutí 17Co/2/2013: „Krajský súd v Banskej Bystrici po oboznámení sa so všetkými citovanými rozhodnutiami Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, viacerými rozhodnutiami Najvyššieho súdu Českej republiky vzťahujúcimi sa k skutkovo totožným veciam, akú prejednáva v konaní 17Co/2/2013 a rozhodnutiami Ústavného súdu Slovenskej republiky považuje názor, že nárok na náhradu škody podľa Zákona o zodpovednosti štátu spôsobenú pri výkone verejnej moci môže byť v súdnom konaní úspešne uplatnený voči štátu až vtedy, ak nemožno dosiahnuť uspokojenie pohľadávky z dôvodu bezdôvodného obohatenia voči tomu, kto tento prospech získa a je povinný ho vydať, za prevažujúci, ale nie jednotný vzhľadom na uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2Cdo 48/2010 z 21. 12. 2010 a 2Cdo 155/2011 z 21. 12. 2011. ... Za otázku zásadného právneho významu, pre ktorú odvolací súd pripustil podľa § 238 ods. 3 O. s. p. dovolanie, odvolací súd považuje, či: Je podmienkou vzniku zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú nezákonným rozhodnutím podľa § 3 ods. 1 písm. a/ zákona č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov, aby poškodený preukázal bezúspešnosť žaloby o vydanie bezdôvodného obohatenia od dlžníka (tretej osoby), ak zákon č. 514/2003 Z. z. upravujúci osobitný druh zodpovednosti nedefinuje uvedenú podmienku ako jeden z (osobitných) predpokladov tejto zodpovednosti? Odpoveďou odvolacieho súdu na takto položenú otázku je, že podmienkou vzniku zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú nezákonným rozhodnutím podľa § 3 ods. 1 písm. a/ zákona č. 514/2003 Z. z. nie je, aby poškodený preukázal bezúspešnosť žaloby o vydanie bezdôvodného obohatenia od dlžníka (tretej osoby), pretože zákon č. 514/2003 Z. z. upravujúci osobitný druh zodpovednosti nedefinuje uvedenú podmienku ako jednu z (osobitných) predpokladov tejto zodpovednosti.“ Z rovnakého právneho názoru vychádzal Krajský súd v Banskej Bystrici aj v konaní vedenom pod sp. zn. 17Co/76/2012 a tiež 14Co/192/2012.

Rovnaké riešenie vzťahu týchto dvoch nárokov pritom razilo aj rozhodnutie Najvyššieho súdu SR pod sp. zn. 2 M Cdo 13/2013 NS SR: „Pre riešenie konkurencie nárokov vzniknutých z titulu bezdôvodného obohatenia a z titulu náhrady škody v rozsahu obohatenia z nezákonného súdneho rozhodnutia, zopakoval svoj predchádzajúci právny názor, že prioritu má vždy nárok z náhrady škody, ak táto nebola

do jej uplatnenia a vyhlásenia rozsudku uhradená tým subjektom, ktorý sa na úkor poškodeného obohatil, čo potvrdzovala aj komentárová literatúra (Fekete, I. : *Obč. zákonník, Veľký komentár, I. diel, Bratislava, 2011, s. 1215-1215*).“ Podobne to konštatovalo už uznesenie Najvyššieho súdu SR pod sp. zn. 2 Cdo/48/2010. Z uvedeného vyplýva, že je možné priamo uplatniť nároky proti štátu, pričom sa však nevylučuje ani uplatniť si nároky z bezdôvodného obohatenia, avšak v prípade, ak by bolo vydané bezdôvodné obohatenie, súdnemu konaniu v prípade náhrady škody zo strany štátu by odpadol predmet konania. S uvedeným riešením je však spojených viacero praktických otázok – počnúc od možnosti súbežného vedenia dvoch sporov na tom istom právnom základe – raz voči štátu a zároveň voči osobe, ktorá sa bezdôvodne obohatila, až po otázky náhrady trov súdneho konania v prípade odpadnutia kauzy druhého zo súdnych konaní. Našu beztak komplikovanú úvahu nám tu však ďalej môže komplikovať aj to, či oprávneným domáhať sa vydania bezdôvodného obohatenia by následne teoreticky mohol byť sám štát, ktorý nahradil občanovi škodu.

Aj preto sa súdy dožadovali potreby ustanovenia jednoznačného poradia a vzájomného vzťahu týchto dvoch nárokov. Pri hľadaní takéhoto riešenia pritom súhlasíme s tými závermi súdov, že je potrebné rozlišovať konkurenciu nárokov zo škody a z bezdôvodného obohatenia voči tomu istému subjektu, kde môže ísť o pravú konkurenciu nárokov z toho istého skutkového stavu, s prednosťou nároku z titulu škody, a na druhej strane je potrebné odlíšiť **zodpovednosť štátu za škodu verus zodpovednosť inej osoby za bezdôvodné obohatenie, kde vzhľadom na rozdielnosť povinných subjektov zostáva otáznym prioritou jedného z nárokov, resp. vzájomný vzťah týchto dvoch nárokov**. V tomto druhom prípade totiž skutkový základ a právny následok predstavuje na jednej strane zodpovednosť štátu za nezákonné rozhodnutie, ktorým vznikla škoda občanovi O, a na druhej strane je skutkovým základom a právnym následkom bezdôvodné obohatenie občana X, ktorý sa obohatil v dôsledku nezákonného rozhodnutia štátu. Poradie a vzájomný vzťah uplatnenia týchto nárokov však nie sú zrejmé. Otáznym je však aj úplné vylúčenie nárokov z druhého titulu, ak by napríklad druhý titul umožňoval uplatnenie vyššieho plnenia. Podľa rozpornej judikatúry tak pokiaľ občan O bude uspokojený skôr z bezdôvodného obohatenia, pričom voči štátu nemá z titulu spôsobenej škody nezákonným rozhodnutím iný (vyšší) nárok, nárok na náhradu škody voči štátu bude neúspešný, nakoľko bol konzumovaný vydaním bezdôvodného obohatenia od občana X. Ak naopak bude občan O úspešný v konaní o náhradu škody, následne sa nebude môcť úspešne domáhať vydania bezdôvodného obohatenia, ak nemá okrem jeho vydania iné súvisiace nároky nad rámec vzniknutej škody.⁸ Práve úvaha o rôznej výške nárokov z uvedených dvoch titulov nám pritom komplikuje priamočiaru odpoveď na určenie poradia nárokov a prednosti titulov vo vykreslenom prípade. Ide totiž o dva samostatné nároky z dvoch právnych titulov, a to voči dvom rôznym subjektom, hoci ich skutkovým základom je totožné nezákonné súdne rozhodnutie. Logika veci a hospodárnosť konania by tu podľa nášho náhľadu mala umožňovať občanovi možnosť voľby, s cieľom pripustiť uplatnenie si čo najvyššieho plnenia, ale s vylúčením dvojnásobného plnenia v tej istej veci. K podobnému záveru dochádza aj nemecká teória o harmonizácii dôsledkov a o konzumácii nárokov, o čo sa argumentačne oprieme nižšie.

Nateraz uzatvorme, že v doterajšom texte sme za využitia analýzy jednotlivých prípadov zo slovenskej súdnej praxe induktívne rozlíšili základné príklady konkurencie skutkových stavov, právnych dôsledkov a nárokov. Zistili sme, že slovenská súdna prax nemá jednotlivé nuansy rozlišovania dostatočne teoreticky rozpracované. Nejasným je tiež vzťah medzi súbehom v zmysle kumulácie a konkurenciou v zmysle nutnosti uprednostnenia jedného z nárokov, či už na základe voľby strán sporu, alebo na základe iných metodologických kritérií prednosti a subsidiarity. Preto na tomto mieste predstavíme aktuálne závery nemeckej právnej metodológie, ktorá problematike súbehu a konkurencie dlhodobo

⁸ Pričom si uvedomujeme, že tu potenciálne dochádza ku konkurencii nárokov medzi dobromyseľným držiteľom veci a subjektom vydávajúcim bezdôvodné obohatenie – tu však ide o prípady bezdôvodného obohatenia. Pozri FEČÍK, M. in: *Občiansky zákonník : Komentár*, 2. vyd., Praha : C.H.Beck, 2019, str. 944.

venuje podrobnú pozornosť. Niektoré zo záverov totiž môžu byť nepochybne inšpiratívnymi aj pre slovenskú právnu metodológiu.

2. Metodologický pohľad na súbeh a konkurenciu noriem

V nemeckej právnej metodológii sa pri pojednaniach o konkurencii a súbehu primárne rozlišuje tzv. alternatívna aplikovateľnosť noriem⁹ a tzv. kumulatívna aplikovateľnosť noriem. Pritom platí, že paralelne (kumulatívne) aplikovateľné normy sú prípadom tzv. ideálnej konkurencie – čo je v nemeckých podmienkach napríklad vzťah medzi verejnoprávnymi a súkromnoprávnymi normami a nárokmi vzťahujúcimi sa na ten istý skutkový stav, ktoré sa na rozdiel od Francúzska nevylučujú. Prípadne môže ísť aj o dve kumulatívne aplikovateľné súkromnoprávne normy, ktoré však môžu mať rôzne dispozície a teda rôzne právne následky (i rôzne sankcie).

Z iného uhla pohľadu sa rozlišujú prípady neželaného a *prima facie* neriešiteľného konfliktu noriem, a naopak situácie, kde ide o riešiteľnú konkurenciu noriem. Napríklad v trestnom práve existujú konkrétne návody na riešenie konkurencie medzi jednotlivými trestnými činmi (skutkovými podstatami trestných činov), ktoré sa viažu na totožný skutkový stav. Ak napríklad ide o skutkový stav, ktorý sa dá podradiť pod širšie koncipovanú normu (skutkovú podstatu trestného činu), ktorá v plnej miere obsahuje aj úpravu užšie koncipovanej normy (užšej skutkovej podstaty trestného činu), použije sa vzhľadom na špecifiká konkrétneho prípadu zahŕňajúceho navyše aj znaky širšej skutkovej podstaty, táto širšia skutková podstata namiesto užšie koncipovanej normy. Ak však normy trestného práva nemajú takto jednoznačne vyriešiteľnú konkurenciu, zostávajú aj v nemeckom trestnom práve paralelne aplikovateľné.¹⁰

Právni metodológovia v Nemecku pritom hľadajú aj návody na riešenie takej konkurencie noriem, pri ktorej absentujú konkrétne zákonné návody na riešenie. Tieto situácie rozčleňujú až do troch druhov konkurencie noriem či nárokov z nich plynúcich:¹¹

- 1.) Prvým je prípad jednoznačnej prednosti jednej normy pred druhou. Obe normy sú v právnom poriadku platné a účinné, ale jedna má prednosť pred druhou. Príkladom sú prípady prednosti nariadenia Európskej únie pred vnútroštátnou právnou úpravou, rozpornou s nariadením. Ide o riešenie na základe výstavbového princípu *lex superior derogat legi inferiori*. Iným, ale príbuzným prípadom, je vzťah subsidiarity a špeciality noriem. Škoda má tak zásadne prednosť pred bezdôvodným obohatením, ktoré sa aplikuje iba subsidiárne, ak nie je možné využiť náhradu škody (porovnaj v slovenskej doktríne: „*bez dôvodné obohatenie má však subsidiárnu povahu prejavujúcu sa v tom, že ak mu konkuruje iná právna úprava (napr. náhrada škody), je potrebné použiť túto inú právnu úpravu.*“¹²). Subsidiarita je pritom odlišným vzťahom noriem, než je vzťah špeciality a všeobecnosti (vzťah *lex specialis* a *lex generalis*), a uplatňuje sa tam, kde nie je zrejým vzťah špeciality a všeobecnosti, ale naopak rešpektuje sa tu osobitný, v našej právnej metodológii podrobnejšie nerozpracovaný vzťah primárnej a subsidiárnej právnej úpravy, ktorá sa v slovenských podmienkach často stotožňuje so vzťahom špeciality a všeobecnosti. Napríklad v trestnom práve je pokus o spáchanie trestného činu vo vzťahu subsidiarity k spáchanému činu, pričom tu nejde o vzťah úpravy špeciálnej a všeobecnej.

- 2.) Druhým spôsobom riešenia konkurencie noriem je tzv. harmonizácia právnych následkov.

Plnenie si v takomto prípade síce možno uplatňovať z rôznych právnych titulov, ale nemôže

⁹ REIMER, F. *Juristische Methodenlehre*, 2. vyd., Baden-Baden : Nomos Verlag, 2020, str. 96.

¹⁰ Tamže, s. 98.

¹¹ KÖNIG, W. F. *Juristische Methoden für Dummies*, 2. vyd., Weinheim : Wiley-VCH GmbH, 2023, str. 74–77.

¹² FEČÍK, M. in: *Občiansky zákonník : Komentár*, 2. vyd., Praha : C.H.Beck, 2019, str. 944. Podobne má prednosť § 130 a 131 Občianskeho zákonníka pred nárokmi podľa § 458 a 459 OZ – žaloby z bezdôvodného obohatenia sú teda vylúčené tam, kde ide o nároky z držby konkrétnej veci podľa § 130 a 131 Občianskeho zákonníka.

v konečnom efekte nastať duplicitné plnenie, napríklad plnenie z viacerých titulov tak, že konečná suma náhrady škody bude celkovo vyššia ako samotná škoda. Na riešenie tejto situácie existujú v trestnom práve osobitné zásady, ako je napr. asperačná zásada určovania výšky trestu. V občianskom práve sa podobná situácia rieši pri možnosti uplatňovania nárokov voči viacerým solidárnym dlžníkom. V mnohých prípadoch však zákon takéto výslovné riešenie nepozná, a práve to je situácia, v ktorej sa odporúča sledovať cieľ harmonizácie právnych následkov. Nemecká doktrína tak napríklad akceptuje, že kogentná úprava deliktu má prednosť pred zmluvným dojednaním,¹³ ak je však možné uplatniť nároky z deliktu aj zo zmluvy, konečná suma škody nesmie prekročiť reálnu vzniknutú škodu. V našich podmienkach by mohla byť takýmto príkladom harmonizácie následkov zrejme práve vyššie uvedená konkurencia nároku na náhradu škody zo zodpovednosti štátu a nároku z vydania bezdôvodného obohatenia po zrušení nezákonného súdneho rozhodnutia. Tento vzťah pritom niektorí nemeckí metodológovia nazývajú aj konzumáciou,¹⁴ keď uplatnenie jedného nároku konzumuje druhý nárok (a vyšší nárok úplne skonzumuje nárok nižší).

- 3.) Napokon, tretím prípadom je taká „konkurencia“ noriem, ktorá je fakticky kumuláciou, súbehom, a iba zdanlivou konkurenciou. Takým príkladom je v našej súdnej praxi napríklad „konkurencia“ (súbeh, kumulácia) práva na náhradu škody z titulu sťaženia spoločenského uplatnenia a práva na náhradu nemajetkovej ujmy. V nemeckej teórii sa tu terminologicky rozlišuje medzi alternatívnou a kumulatívnou konkurenciou, pričom súbeh, resp. kumulácia, je logicky ukrytá pod pojmom kumulatívnej konkurencie (v nemeckom trestnom práve sa v rovnakom kontexte hovorí inou terminológiou o reálnej a ideálnej konkurencii noriem). Rozlíšiť medzi nimi možno tak, že pri alternatívnej konkurencii sa nakoniec použije iba jedna norma (ktorá prípadne konzumuje iné), kým pri kumulatívnej konkurencii je možné použiť normy popri sebe. Alternatívna konkurencia sa preto zásadne rieši ešte pred aplikáciou normy na skutkový stav, kým kumulatívna až po subsumpcii skutkového stavu pod právnu normu.¹⁵

Záver

Kolízia právnych odvetví, noriem, právnych povinností, či zákona a zmluvy, je neuralgickým bodom aj v nemeckej právnej metodológii, ktorá má pred slovenskou tradične väčší náskok. Kým niektoré druhy kolízie (konfliktu) noriem majú riešenie v podobe kumulácie (súbehu) paralelných nárokov (napr. bolesť a sťaženie spoločenského uplatnenia na jednej strane a nemajetková ujma na strane druhej), iné si vyžadujú uprednostnenie jednej normy pred druhou. Príkladom na systematický spôsob riešenia takejto „prednosti noriem“ je tradične použitie základných pravidiel riešenia alternatívnej konkurencie noriem tzv. princípmi výstavby právneho systému: *lex specialis derogat legi generali*, *lex superior derogat legi inferiori*, *lex posterior derogat legi priori*, alebo napokon *lex posterior generalis derogat legi priori speciali*. Tam, kde však tieto „tradičné“ nástroje nedostačujú, metodológia práva hľadá pravidlá riešenia konkurencie buď priamo v zákone, alebo v dogmatike (doktrína a judikatúra), alebo sama tieto pravidlá formuluje, čo je podstatou a zmyslom metodológie práva. Kde chýba výslovný návod v zákone, treba tak podľa právnej metodológie postupovať systematickým a teleologickým spôsobom. Príklad na systematický spôsob riešenia zahŕňa najmä úvahy o subsidiarite právnych noriem tam, kde nie je prítomný vzťah špeciality a všeobecnosti. To je situácia akceptovanej prednosti náhrady škody pred nárokmi z bezdôvodného obohatenia, ktoré sú až subsidiárnymi. Príklad na teleologický spôsob riešenia konkurencie noriem zase ponúkajú úvahy o konzumácii nárokov, resp. harmonizácii

¹³ WANK, R. *Juristische Methodenlehre*. Eine Anleitung für Wissenschaft und Praxis, München : Verlag Franz Vahlen, 2020, str. 89.

¹⁴ Tamže, str. 83–84.

¹⁵ Tamže, str. 77–78.

dôsledkov právnych noriem.¹⁶ Príkladom môže byť konkurencia nárokov zo zodpovednosti štátu s nárokmi z bezdôvodného obohatenia z nezákonného súdneho rozhodnutia. Uvedené úvahy, ktoré sme na tomto mieste iba stručne predstavili, však treba v slovenských podmienkach nepochybne ešte ďalej testovať, a prípadne ich ďalej spresňovať s ohľadom na konkrétnosti slovenskej právnej úpravy. Tým sa však iba preukazuje význam právnej metodológie a nevyhnutnosť jej ďalšieho systematického rozvoja.

Použité informačné zdroje:

- BERGEL, J.-L. *Méthodologie juridique*, 2. vyd., Paris : Presses universitaires de France, 2016.
FEČÍK, M., in: *Občiansky zákonník : Komentár*, 2. vyd., Praha : C.H.Beck, 2019.
KÖNIG, W. F. *Juristische Methoden für Dummies*, 2. vyd., Weinheim : Wiley-VCH GmbH, 2023.
REIMER, F. *Juristische Methodenlehre*, 2. vyd., Baden-Baden : Nomos Verlag, 2020.
ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilné právo procesné*, 2. vyd., Bratislava : Eurokódex, 2013.
WANK, R. *Juristische Methodenlehre. Eine Anleitung für Wissenschaft und Praxis*, München : Verlag Franz Vahlen, 2020.

¹⁶ Zrejme kombináciu systematického a teleologického prístupu predstavuje prax, keď nemecké súdy prenášajú špeciálnu úpravu a jej zákonné obmedzenia aj na všeobecnú úpravu – napríklad, ak možno uplatniť nejaký nárok podľa špeciálnej úpravy len do určitej lehoty, tak táto lehota sa má vzťahovať aj na všeobecnú úpravu, ktorej by sa adresát práva dovoľával vo svoj prospech nad rámec zmeškanej lehoty špeciálnej normy. Pozri tamže, str. 415.